

УДК 339.564

Ховрак І.В.
*кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів і кредиту
Кременчуцького національного університету
імені Михайла Остроградського*

Безпарточна В.І.
*студентка
Кременчуцького національного університету
імені Михайла Остроградського*

Похила М.О.
*студентка
Кременчуцького національного університету
імені Михайла Остроградського*

ОЦІНКА ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

ASSESSMENT OF UKRAINIAN EXPORT POTENTIAL IN MODERN INTEGRATION

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено сутність та сучасний стан експортного потенціалу України з урахуванням економіко-політичної кризи 2013-2014 рр. Систематизовано підходи щодо визначення «експортного потенціалу». Запропоновано концептуальну схему формування експортного потенціалу в умовах інтеграційних процесів. Визначено перспективи розвитку експортного потенціалу країни.

Ключові слова: експортний потенціал, конкурентоспроможність, інтеграція, світове господарство, зовнішньоекономічна діяльність, відкритість економіки.

АННОТАЦИЯ

В статье исследовано сущность и современное состояние экспортного потенциала Украины с учетом экономико-политического кризиса 2013-2014 гг. Систематизированы подходы к определению «экспортного потенциала». Предложена концептуальная схема формирования экспортного потенциала в условиях интеграционных процессов. Определены перспективы развития экспортного потенциала страны.

Ключевые слова: экспортный потенциал, конкурентоспособность, интеграция, мировое хозяйство, внешнеэкономическая деятельность, открытость экономики.

ANNOTATION

In the article, the essence and current state of Ukraine's export potential was investigated considering the economic and political crisis of 2013-2014 years. The authors systematized approaches to the definition of «export potential». The conceptual scheme of forming of export potential in terms of integration processes was proposed. Prospects for development of export potential were identified.

Keywords: export potential, competitiveness, world economy, foreign economic activity, openness of the economy.

Постановка проблеми. Конкурентоспроможність національної економіки на світовому ринку та ефективність реалізації інтеграційних стратегій передбачає наявність експортного потенціалу, здатного забезпечити фінансово-економічний, соціальний розвиток та економічну безпеку країни. Також вважається, що відсутність системного регулювання експортних операцій послаблює результативність функцій держави та призводить до кризових явищ в фінансовій та монетарній сферах

[1, с. 9]. Тому в сучасних умовах для вирішення проблем, пов'язаних з підвищенням ефективності формування експортного потенціалу України, необхідна підвищена увага до зовнішньоекономічної стратегії країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам розвитку експортного потенціалу промислових підприємств, регіонів та країни присвячено багато наукових праць дослідників. Особливу увагу приділено формуванню сутності поняття «експортний потенціал». Зокрема, його вивчають як обсяг товарів і послуг, вироблених в економічній та соціальній сферах, а також реалізований на світовому ринку з максимальною користю для країни [2, с. 957]. Також вчені аналізують експортний потенціал як частину економічного потенціалу країни, здатну відтворювати конкурентні переваги на зовнішньому ринку [3, с. 45]. З іншого боку, експортний потенціал - це здатність виробляти конкурентоспроможні товари за умов постійного зростання ефективності використання природних ресурсів та розвитку науково-технічного потенціалу [4, с. 166]. В цілому доведено, що інтенсивний розвиток зовнішньоекономічних зв'язків зумовлює необхідність дослідження експортного потенціалу як регіону [5, с. 69-77], так і підприємств [6, с. 103].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. На думку експертів, Україна потребує сталого зростання національної економіки та підвищення добробуту населення, проте варто зважати на проблеми інтеграційного характеру [7]. Тому, не зважаючи на велику кількість наукових праць з питань формування та посилення експортного потенціалу України, окремі питання потребують посиленої уваги в умовах сучасних інтеграційних процесів.

Постановка завдання. Метою статті є розкриття сутності та аналіз сучасного стану екс-

портного потенціалу України, а також визначення основних факторів впливу в умовах інтеграційних процесів.

Виклад основного матеріалу. Економічний розвиток країни значно залежить від експортного потенціалу, який є одним з основних джерел надходження валюти, підвищення економічного добробуту, поліпшення рівня життя населення тощо. Зважаючи на підписання Україною в 2014 р. політичної та економічної частин асоціації з Європейським Союзом, недооцінка впливу сучасних інтеграційних процесів та глобальних тенденцій може перетворити країну на аутсайдера у світогосподарському просторі.

Аналіз наукових джерел свідчить про неоднозначність у визначенні поняття «експортний потенціал» вітчизняними вченими. Найчастіше його розглядають з позицій ресурсного, результативного, системного, ринкового, цільового, функціонального та адаптаційного підходів (рис. 1). В цілому експортний потенціал країни тісно пов'язаний з її конкурентними перевагами на міжнародному ринку та залежить від

географічного розташування країни; економічних, природно-кліматичних, соціокультурних, інфраструктурних, наукових, інноваційних, трудових, технологічних, інвестиційних та історичних умов діяльності економічних суб'єктів; правового, політичного та економічного середовища ведення міжнародного бізнесу [8, с. 211]. Всі фактори впливу, проілюстровані концептуальною схемою формування експортного потенціалу в умовах інтеграційних процесів (рис. 2), варто аналізувати на чотирьох рівнях: мікро-, мезо-, макро- та мегарівні.

Оскільки ефективність формування експорту визначає конкурентоспроможність національної економіки на міжнародній арені, необхідно окремо виділити такі обмежувальні фактори:

– низький рівень інноваційної активності (у світовому рейтингу за глобальним індексом інновацій у 2014 р. Україна поступилася не тільки розвиненим країнам, але й багатьом країнам, що розвиваються, посівши 63 місце із 143 [14]);

– високий рівень тіньової економіки (42% від ВВП) [15];

Рис. 1. Характеристика підходів щодо визначення «експортного потенціалу»

Джерело: складено авторами на основі джерел [8, с. 207-210; 9, с. 292-295; 10, с. 282]

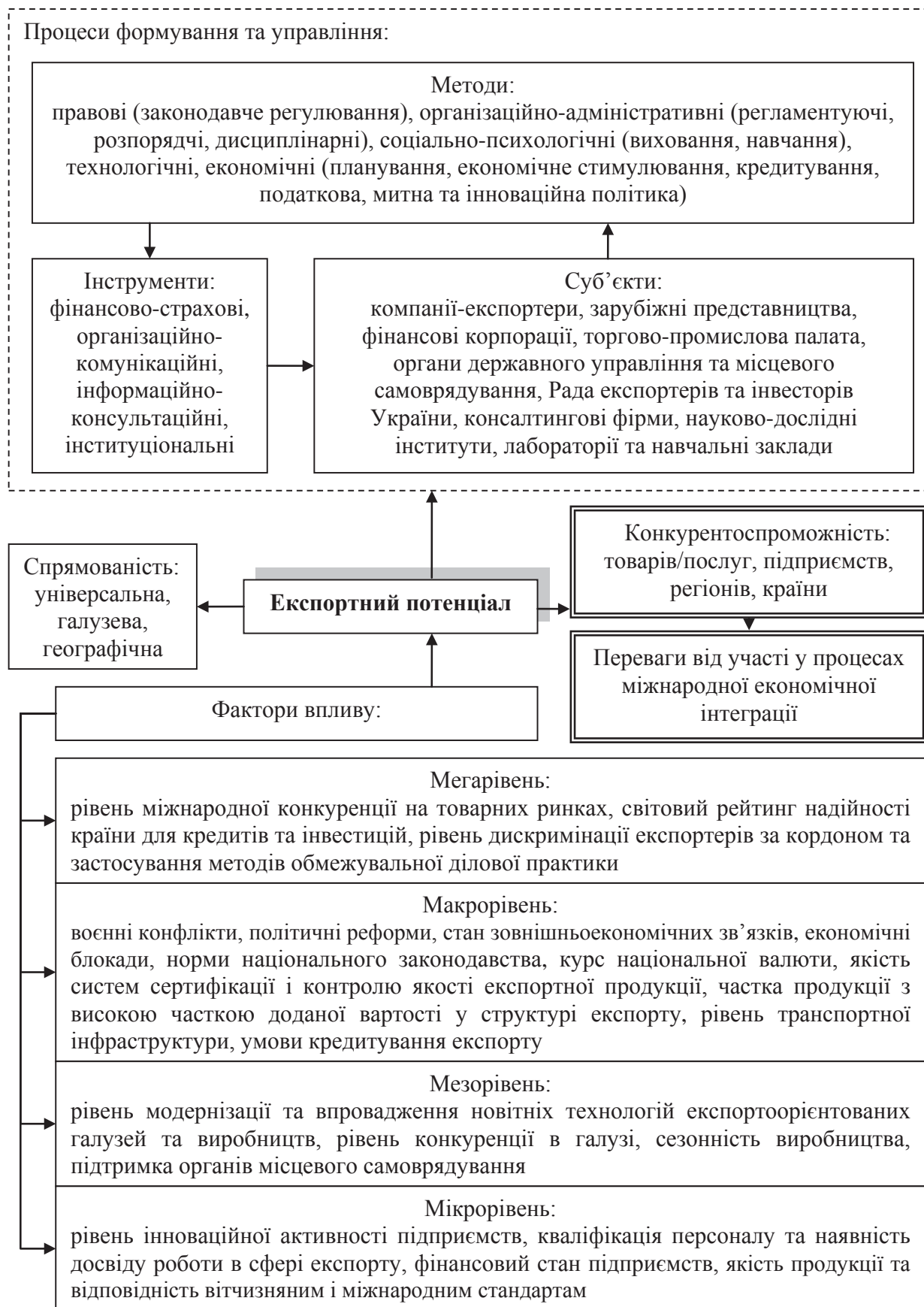

Рис. 2. Концептуальна схема формування експортного потенціалу в умовах інтеграційних процесів
Джерело: складено авторами на основі джерел [11, с. 8; 12, с. 25; 13]

Таблиця 1

Динаміка обсягів зовнішньої торгівлі товарами України

Роки	Експорт		Імпорт		Сальдо млн дол. США
	млн дол. США	у % до попереднього року	млн дол. США	у % до попереднього року	
2005	34 286,8	105,0	36 141,1	124,6	-1 854,3
2006	38 367,7	112,1	45 034,5	124,6	-6 666,8
2007	49 248,1	128,4	60 669,9	134,7	-11 421,8
2008	66 967,3	135,8	85 535,3	141,1	-18 568,0
2009	39 695,7	59,3	45 433,1	53,1	-5 737,4
2010	51 430,5	129,6	60 739,91	133,7	-9 309,4
2011	68 394,2	133,0	82 608,2	136,0	-14 214,0
2012	68 809,8	100,6	84 658,1	102,5	-15 848,3
2013	63 312,0	92,0	76 964,0	90,9	-13 652,0
2014	53 901,7	86,5	54 428,7	71,8	-527,0
I квартал 2015 р.	9 423,6	67,1	9 039,8	63,5	383,8

Джерело: складено авторами на основі [17]

– незадовільні значення рейтингу корупційності: у 2014 р. Україна посіла 142 місце серед 175 країн [16].

Економіка країни за останнє десятиріччя характеризується відкритістю для співробітництва з закордонними партнерами. Проте, не зважаючи на високий експортний потенціал, Україна не може використовувати його достатньо ефективно в сучасних умовах політичної, системної та структурної кризи. Зменшення вартісних обсягів вітчизняного експорту свідчить про кризу експортоорієнтованого виробництва. При цьому у структурі експорту України експорт товарів займає понад 80%, а частка експорту

порту послуг відповідно становить близько 20% [17]. З огляду на це аналіз товарного експорту, його обсягу, динаміки та структури є важливим і набуває вагомого значення у контексті посилення євроінтеграційних процесів (табл. 1). З даних таблиці простежуються постійні коливання темпів росту обсягів експортно-імпорتنних операцій, а також від'ємне сальдо.

Здебільшого сировинна спрямованість вітчизняного експорту та окремих галузей матеріального виробництва продовжує віддаляти Україну від широкомасштабної модернізації техніко-технологічної бази промислового виробництва (рис. 3).

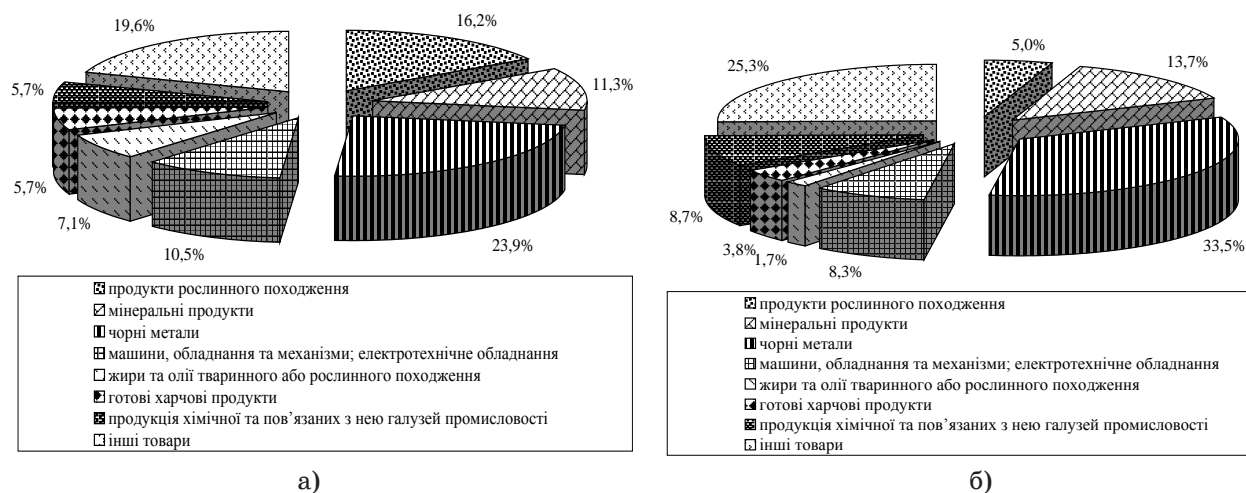

Рис. 3. Товарна структура експорту товарів, %: а) за 2005 р.; б) за 2014 р.

Джерело: складено авторами на основі [17]

Тому основними сучасними проблемами формування українського експорту, на думку науковців, є [18]:

- сировинний характер вітчизняного експорту;
- несистематичність політики структурних змін в матеріальній та техніко-технологічній базі національної економіки;

– неідеальні правові основи створення та реалізації державної фінансової інструментів підтримки експорту;

- недостатній рівень впровадження новітніх технологій;
- поширення практики вжиття обмежувальних та протекціоністських заходів з боку окремих країн та провідних транснаціональних корпорацій;

Таблиця 2
Динаміка фінансування науки
в Україні 2005-2013 рр., % від ВВП

Роки	Всього	Бюджетні кошти	Позабюджетні
2005	1,17	0,39	0,78
2006	0,96	0,38	0,58
2007	0,86	0,4	0,46
2008	0,84	0,41	0,43
2009	0,85	0,37	0,48
2010	0,82	0,34	0,48
2011	0,73	0,29	0,44
2012	0,75	0,33	0,42
2013	0,77	0,33	0,44

Джерело: складено авторами на основі [17]

Таблиця 3
Витрати на науку в деяких країнах світу
в 2012 р., % від ВВП

Країна	Всього	зокрема бюджетні
Ізраїль	4,25	3,05
Фінляндія	3,84	2,55
Японія	3,33	2,3
США	2,79	1,9
Німеччина	2,78	1,95
Франція	2,21	1,33
Англія	1,82	1,24
Китай	1,43	1,1
Італія	1,27	0,74
Росія	1,24	0,37
Україна	0,75	0,33

Джерело: складено авторами на основі джерел [17]

- наявність диспропорцій у двосторонній торгівлі з основними партнерами;
- високі ризики фінансових втрат при проведенні експортних операцій;
- відсутність дієвих механізмів кредитування експорту;
- широке використання офшорних компаній та ухилення від податків.

Аналізуючи перераховані проблеми, можна дійти висновку, що на сучасному етапі формування експортного потенціалу країни значна увага має приділятися освоєнню та підготовці випуску нових видів товарів, розробці та впровадженню інновацій, нових технологій на підприємствах, оскільки розвиток науково-технічної діяльності є передумовою успішного функціонування та покращення стану експорту. Проте інноваційна активність України вирізняється нестабільними показниками. Зауважимо, що якщо за даними 2012-2013 рр. Україна піднялась в рейтингу на 9 позицій, то за даними 2013-2014 рр. – втратила 11 позицій й посіла 84 місце, хоча при цьому не втратила перспектив для подальшого розвитку інноваційного потенціалу країни [19].

Однією з основних причин низької інноваційної активності є недостатні обсяги фінансування, передусім науки. Тому в таблиці 2 відображено динаміку фінансування науки в

Україні. Про проблеми з фінансовою підтримкою досліджень в Україні яскраво свідчить також порівняльний аналіз з відповідними видатками інших країн світу (табл. 3).

Висновки з проведеного дослідження. Отже, інтеграція України в глобальну торговельну систему має проводитись на основі виваженої зовнішньоекономічної політики з врахуванням всієї системи факторів впливу. Лише за таких умов доступ на світовий ринок стимулюватиме економічне зростання, сприятиме підвищенню рівня життя населення, розширить ринки збуту та дозволить отримати довіру провідних країн та міжнародних організацій. В цілому аналіз структури експорту України у 2005–2014 рр. свідчить про входження вітчизняної економіки у світову за сировинним і низькотехнологічним сценаріями. Наразі для промислових підприємств характерна предметна спеціалізація з наявністю жорстких технологічних ліній. Відповідно, науково-технічний потенціал використовується неефективно та не дозволяє формувати для країни додаткові конкурентні переваги.

Тому для країни необхідні економічні реформи, які дозволять трансформувати соціально-економічні відносини та прискорити запровадження високоєфективної моделі розвитку для зміцнення економічного потенціалу країни, забезпечення стабільного й прискореного економічного зростання, формування інноваційної та конкурентоспроможної національної економіки. Також для посилення експортного потенціалу України необхідно зосередити ресурси на виробництві конкурентоспроможної технологічної продукції.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Шевчук О.М. Аналіз зовнішньоторговельної діяльності України в сучасних умовах / О.М. Шевчук, Л.Й. Созанський, Н.Б. Татарин // Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: зб. наук. праць. Серія «Економіка». – Острого: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2014. – Вип. 27. – С. 8–13.
2. Розміщення продуктивних сил: регіональна економіка / за ред. С.І. Дорогунцова. – К.: КНЕУ, 2005. – 988 с.
3. Бегма В.М. Деякі аспекти визначення експортного потенціалу українського оборонно-промислового комплексу / В.М. Бегма, Г.І. Мазуров // Проблеми науки. – 2007. – № 7. – С. 45–51.
4. Пирець Н.М. Фактори розвитку експортного потенціалу України / Н.М. Пирець, О.М. Пирець // Проблеми розвитку зовнішньоекономічних зв'язків та залучення іноземних інвестицій: регіональний аспект. – Донецьк: ДонНУ, 2004. – С. 166–170.
5. Коломієць В.В. Передумови дослідження експортного потенціалу регіону / В.В. Коломієць // Зб. наук. пр. Черкаського державного технологічного університету. Серія «Економічні науки». – Черкаси: ЧДТУ, 2003. – Вип. 8. – С. 69–77.
6. Селезньова К.В. Обґрунтування факторів впливу на розвиток експортного потенціалу машинобудівного підприємства / К.В. Селезньова // Вісник НТУ «ХП». – 2013. – № 45(1018). – С. 102–115.

7. Резнік Н.П. Український вибір – євроінтеграція: економічні вигоди та історичні засади / Н.П. Резнік // Проблеми міжнародних відносин. – 2014. – Вип. 8. – С. 282-301.
8. Радченко Е.Є. Визначення сутності поняття «експортний потенціал країни» / Е.Є. Радченко // Вчені записки Університету «КРОК». – 2013. – Вип. 34. – С. 205-212.
9. Іванієнко К.В. Узагальнення підходів щодо визначення сутності поняття «експортний потенціал» / К.В. Іванієнко // БІЗ-НЕСІНФОРМ. – 2014. – № 5. – С. 291-297.
10. Кобзева К.В. Експортний потенціал підприємства: сутність і особливості формування / К.В. Кобзева // Проблеми економіки. – 2013. – № 4. – С. 281-285.
11. Чичкало-Кондрацкая И.Б. Анализ моделей управления экспортным потенциалом стран мира / И.Б. Чичкало-Кондрацкая Л.Н. Радченко // Економічний часопис-XXI. – 2013. – № 5-6. – С. 7-10.
12. Клименко С.Є. Теоретичні основи побудови концепції застосування механізмів реалізації експортного потенціалу України на світових ринках / С.Є. Клименко // Держава та регіони. Серія «Економіка та підприємництво». – 2013. – № 3(72). – С. 19-27.
13. Селезньова К.В. Обґрунтування факторів впливу на розвиток експортного потенціалу машинобудівного підприємства / К.В. Селезньова // Вісник НТУ «ХПІ». – 2013. – № 45(1018). – С. 102-115.
14. The Global Innovation Index 2014 – The Human Factor in Innovation. [online] Available at: <<https://www.globalinnovationindex.org>>.
15. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс] : [веб-сайт]. – Режим доступу : <http://www.me.gov.ua>.
16. Transparency International Україна [Електронний ресурс] : [веб-сайт]. - Режим доступу : <http://ti-ukraine.org>.
17. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс] : [веб-сайт]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
18. Тюха І.В. Стан та перспективи розширення закордонних ринків збуту вітчизняних підприємств [Електронний ресурс] / І.В. Тюха // Ефективна економіка : електронне наукове фахове видання. – 2012. – № 9. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua>.
19. The World Economic Forum. [online] Available at: <<http://www.weforum.org>>.